



Wstęp

Zrównoważony rozwój – w dzisiejszych czasach ta fraza pojawia się, gdy myślimy o nadchodzących latach. To piękne hasło ma nam pomóc patrzeć z optymizmem w przyszłość, przekonując, że jako mieszkańcy, obywatele planety Ziemia potrafimy zarządzać nią tak, aby z jednej strony systematycznie poprawiać nasz ludzki byt, a z drugiej – zadbać o jego podstawy, które zapewnia nieożywiona i ożywiona przyroda naszej planety.

Na czym polega zrównoważony rozwój? Czy udaje nam się te piękne idee wprowadzać w życie? Jak w praktyce realizujemy cele zrównoważonego rozwoju, które zdefiniowaliśmy w ramach porozumień międzynarodowych?

Niniejszy, prawdziwie interdyscyplinarny tom zawiera wiele spojrzeń na różne aspekty koncepcji zrównoważonego rozwoju, perspektyw, doświadczeń, uwag – zebranych w esejach autorów wykładów, które w ramach cyklu „ABC zrównoważonego rozwoju” odbyły się na Uniwersytecie Warszawskim w roku akademickim 2023/2024. Nie jest to tom spójny w takim sensie, że daje jasne i pełne odpowiedzi na postawione wyżej pytania. Jego lektura tylko dotyka niektórych ważnych zagadnień, które w koncepcję zrównoważonego rozwoju można wpisać. Ale tom ten ma tę ogromną zaletę, że pokazuje, z jednej strony, jak nowatorską koncepcją w naszej historii jest zrównoważony rozwój, z drugiej zaś – jak wieloaspektowe jest to zagadnienie.

Nie chcę w tym krótkim wstępie omawiać drobiazgowo poszczególnych rozdziałów książki – esejów. Ale w każdym znalazłem jakąś niezwykle istotną cechę, nad którą warto się chwilę zastanowić.

Paweł Kozłowski w swoim eseju jasno rysuje różnicę między rozwojem a wzrostem, tak kluczową dla zrozumienia naszych perspektyw na ograniczonej przecież planecie. Pokazuje potrzebę bardziej humanistycznej i bardziej przyrodniczej ekonomii, wychodzącej poza dominujący w mediach i debacie politycznej dogmat wiecznego wzrostu PKB.

Przyrodniczy, ale także fundamentalny aspekt zrównoważonego rozwoju – kwestię wyżywienia, a raczej produkcji żywności, która nie podkopie swoich biologicznych podstaw – omawia Marcin Zych. Rolnictwo, najważniejszy wynalazek *Homo sapiens*, i nadwyżki żywności, które pozwoliły na to, by ludzie zajęli się czymś innym niż tylko codzienna walka o przetrwanie, to z jednej strony podstawa naszej cywilizacji, a z drugiej – działalność, która często przez brak zrównoważenia prowadziła na manowce. Śladem tego są omawiane w tekście dawne cywilizacje, które upadły, gdyż naruszyły równowagę ekologiczną i w efekcie zachwiały całymi społecznościami, z ich kulturami i gospodarkami.

Nie ma życia, żywności i cywilizacji bez wody, a raczej zrównoważonego „wpięcia się” społeczeństwa i gospodarki w cykl hydrologiczny. O tym mówi, w sposób bardzo precyzyjny na przykładzie Polski, tekst Ewy Krogulec i Doroty Porowskiej. W tym „wpięciu się” chodzi nie tylko o przepływ, ilość i dostępność wody, ale o jej jakość. Podobnie jak i o jakość powietrza, o czym przekonują nas Dominika Szczepanik i Iwona S. Stachlewska.

Woda, powietrze, ziemia – jakość środowiska – zmieniają się wskutek naszej działalności społecznej i gospodarczej. Beata Krasnodębska-Ostręga, rozszerzając informacje o programach obserwacji jakości powietrza i wody, przybliżyła nam wiedzę o tym, jak działalność cywilizacyjna odciska swoje piętno na świecie, także w tych aspektach mikro, których nie widać wprost. Chcąc działać w sposób zrównoważony, musimy monitorować skutki emisji różnego rodzaju substancji, które nigdy w naturalnym środowisku nie istniały.

Jak sprawić, aby nasz rozwój cywilizacyjny nie zaburzał ponad miarę (tolerancję środowiska) naturalnych obiegów wody, powietrza, substancji, aby był zrównoważony? Powinny nam w tym pomóc rozwiązania prawne, od prawa międzynarodowego, poprzez prawo Unii Europejskiej, po nasze prawo krajowe. Praktyki prawne w tym zakresie omawia Maria Magdalena Koenig-Witkowska. Z jednej strony zwraca uwagę na fakt, że koncepcja zrównoważonego rozwoju wciąż pozostaje na etapie identyfikowania jej standardów prawnych, z drugiej – omawia niektóre zasady i cechy przyjmowanych rozwiązań. Widać, że nasze wysiłki, aby zbudować skuteczny

system prawny organizujący działania ludzkiej społeczności w sposób zapewniający zrównoważony rozwój, są cały czas dalekie od ideału. W efekcie, jak możemy przeczytać w ostatnim raporcie IPCC: „Aktualnie realizowane wzorce niezrównoważonego rozwoju powiększają stopień narażenia ekosystemów i ludzi na niebezpieczeństwa związane z klimatem (wysoki poziom pewności)”, a grupa naukowców alarmuje o niebezpiecznych czasach na naszej planecie (Ripple i in., 2024).

Antropogeniczna zmiana klimatu i postępująca utrata bioróżnorodności są jawnymi dowodami na to, że praktyka rozwoju cywilizacyjnego jest daleka od zrównoważonego ideału. Konieczna jest więc głęboka transformacja praktyk społecznych i ekonomicznych. Jak dokonać takiej transformacji w sposób sprawiedliwy? Jak Unia Europejska chce to zrobić, wprowadzając Zielony Ład? O tym pisze Jakub Sokołowski.

Jak zapewnić nam, w świecie coraz szybszej zmiany systemu planetarnego, elementarne bezpieczeństwo? Co zmienić? Czy w ogóle koncepcja zrównoważonego rozwoju w formie, w jakiej staramy się ją wdrożyć, ma sens i czy może przynieść oczekiwane owoce? To tematy dwóch ostatnich esejów w tej książce, autorstwa Agaty Dziewulskiej i Jakuba Roka.

Na koniec lektury zostajemy z pytaniami: skoro tyle wiemy o zrównoważonym rozwoju, monitorujemy nawet w drobnych szczegółach niepokojące zmiany, jakie zachodzą wokół nas wskutek niepoahamowanego i żywiołowego rozwoju cywilizacyjnego, czemu tak trudno tę koncepcję – zapewniającą nam spokojną i dostatnią przyszłość – wprowadzić w życie? Czy koncepcja zrównoważonego rozwoju to tylko marzenie niemożliwe do zrealizowania? Czy nie nadeszła pora, aby ją porzucić, zahamować rozwój, czy rozwijając się żywiołowo, podjąć ryzyko, że może zakończyć się kolapsem? Jak *Homo sapiens* ma się zorganizować w naszej ograniczonej przestrzeni na statku kosmicznym Ziemia, aby podróż nie zakończyła się katastrofą?

Na te pytania nie znajdujemy na razie odpowiedzi. Może lektura tej książki pomoże nam wszystkim się do nich przybliżyć...

Bibliografia

- Ripple W.J., Wolf Ch., Gregg J.W., Rockström J., Mann M.E., Oreskes N., ... Crowther T.W., 2024. *The 2024 state of the climate report: Perilous times on planet Earth*, „BioScience”, vol. 74(12), s. 812–824, <https://doi.org/10.1093/biosci/biae087>.